

นวนิยายกับสังคมและการเมืองไทยในช่วง พ.ศ. 2513-2523

วรรณกรรมการเมืองและสังคม

วรรณกรรมการเมืองและสังคม หมายถึง วรรณกรรมที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับสภาพของการเมืองและสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม และความเชื่อ ทั้งในด้านที่สะท้อนให้เห็นสภาพของการเมืองและสังคม แสดงปัญหาต่าง ๆ ของการเมืองและสังคม การเสนอแนวทางปรับปรุงแก้ไขสังคม และรวมถึงวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมือง หรือแม้แต่มุ่งเสนอเนื้อหาของวรรณกรรมเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง หรือเพื่อแก้ปัญหาทางการเมือง มีสาระสำคัญแอบแฝงทางการเมืองแฝงอยู่ ย่อมจะนับเป็นวรรณกรรมการเมืองและสังคมด้วย (สมพร มั่นตะสูตร 2524 : 12)

นวนิยายเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมกันเป็นอย่างมาก นวนิยายไทยเกิดขึ้นโดยรับอิทธิพลจากตะวันตก ในการรับอิทธิพลจากต่างประเทศนั้นไม่ใช่รับมาแต่เพียงตัวเรื่องวรรณกรรมที่เกิดจากการแปลหรือแปลงเท่านั้น หากแต่ยังรับอิทธิพลทางอ้อมอันได้แก่ แนวความคิดที่ผู้เขียนถ่ายทอดในวรรณกรรมอีกด้วย ดังนั้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา แนวความคิดที่นักเขียนถ่ายทอดในวรรณกรรมจึงเปลี่ยนจากเรื่องที่เน้นทางด้านความรัก ความงาม ฯลฯ หรือเรื่องที่พรรณนาถึงสิ่งไกลตัว มาเน้นเรื่องความเป็นอยู่และเงื่อนไขในการอยู่ร่วมกันในสังคม (รัตนกัญญา สัจจพันธ์ 2521 : 1)

นวนิยายไทยเริ่มมีลักษณะเป็นของตนเองชัดเจนตั้งแต่ พ.ศ. 2472 และเข้าสู่ยุครุ่งเรืองเติบโตหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา นวนิยายไทยได้ขยายตัวพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม สิ่งนี้นับว่าเป็นสิ่งที่ควรให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะวรรณกรรมย่อมสัมพันธ์กับการเมืองและสังคม การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมย่อมมีอิทธิพลต่อนวนิยายอย่างแน่นอน (ตรีศิลป์ บุญขจร 2525 : 2)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว วรรณกรรมกับการเมืองและสังคมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน นวนิยายในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของวรรณกรรม จึงสามารถแยกประเภทนวนิยายที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเมืองและสังคมได้ เป็นนวนิยายแนวการเมืองและสังคม

ประทุมพร วัชรเสถียร กล่าวไว้ว่า แนวินายทางการเมืองนั้นเป็นทางออกของความกดดันทางการเมืองที่คนเราประสบอยู่ จึงหาโอกาสประทุออกมาในรูปนวนิยาย นวนิยายทางการเมือง คือ นวนิยายที่มีเนื้อเรื่องอิงไปในทางชี้หรือแก้ปัญหามทางการเมือง หรือรวมไปถึงปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมด้วย ส่วนวิธีเสนอปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่ออกในรูปนวนิยาย สรุปได้ดังนี้

1. กล่าวถึงสถาบันการเมืองสถาบันใดสถาบันหนึ่ง
2. เป็นเรื่องที่เสนอการต่อสู้ทางการเมืองของตัวละครเอก
3. เสนอเรื่องในรูปการถกเถียงเกี่ยวกับปรัชญาการเมืองและลัทธิความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของตัวละครในเรื่อง
4. เสนอเรื่องแบบใช้ "สัญลักษณ์" เป็นการสื่อความคิดทางการเมือง

(ประทุมพร วัชรเสถียร 2515 : 110-114)

ประทีป เหมือนนิล กล่าวถึง นวนิยายสะท้อนสังคมไว้ว่า นวนิยายที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมส่วนใดส่วนหนึ่งในสมัยหนึ่ง โดยผู้ประพันธ์อาจแสดงสภาพความเป็นไปโดยทั่ว ๆ ไป หรือมุ่งที่จะชี้ให้เห็นปัญหาความเป็นอยู่ในสังคมของมนุษย์ด้านใดด้านหนึ่งก็ได้ และในบางครั้งนักเขียนอาจสอดแทรกแนวความคิดของตนเกี่ยวกับทางออกหรือข้อยุติปัญหานั้นลงไปนวนิยายด้วย ดังนั้นนวนิยายแนวนี้ นอกจากสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมโดยทั่วไปแล้ว บางเรื่องก็อาจมีส่วนสำคัญในการปฏิรูปสังคมได้เหมือนกัน (ประทีป เหมือนนิล 2523 : 72)

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่านวนิยายแนวการเมืองและสังคม เป็นนวนิยายที่มีเนื้อหาสะท้อนสภาพการเมืองและสังคม บันทึกความเป็นไป ปัญหา ความขัดแย้ง การต่อสู้ การถกเถียง และแนวทางในการแก้ปัญหาของสังคมและการเมืองในด้านเศรษฐกิจ การศึกษานโยบายในการบริหารประเทศ บทบาทของบุคคลทั้งทางการเมืองและสังคม ตลอดจนมีเนื้อหาแสดงความผูกพันระหว่างปัจเจกบุคคลกับกลุ่มชนผู้ร่วมอยู่ในสังคมเดียวกัน หากความสัมพันธ์นี้ก่อให้เกิดอารมณ์ด้านการเมืองและสังคม รวมทั้งเสนอการต่อสู้ทางความคิดและพฤติกรรมของตัวละครในเชิงการเมืองและสังคม ทั้งโดยตรงและโดยนัย

สภาวะทางการเมืองและสังคมไทยในช่วง พ.ศ. 2513-2523 เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและผันผวนจนส่งผลกระทบต่ออวงวรรณกรรมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านเนื้อหาของนวนิยาย นักเขียนนวนิยายซึ่งเคยสร้างนวนิยายแนวพาฝัน

เริ่มเปลี่ยนแนวการเขียนมาสู่นวนิยายแนวสมจริงมากขึ้น เพราะมองเห็นกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงของสังคมสิ่งที่สนับสนุนให้การสร้างสรรค์นวนิยายมีคุณภาพมากขึ้น คือ การประกวดและให้รางวัลนวนิยายในช่วง พ.ศ. 2510-2516 มีการประกวดที่สำคัญ ได้แก่ การประกวดนวนิยายขององค์การ ส.ป.อ. ซึ่งเริ่มเมื่อ พ.ศ. 2511 และสิ้นสุดในปี พ.ศ. 2516 นวนิยายดีเด่นที่ได้รับรางวัล ส.ป.อ. ได้แก่ เรือนมนุษย์ ของภพณา อโศกสิน (2511) จดหมายจากเมืองไทย ของโบตัน (2512) เขาชื่อกานต์ ของสุวรรณี สุคนธา (2513) ตะวันตกดิน ของภพณา อโศกสิน (2515) นอกจากนี้ยังมีการประกวดหนังสือในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ซึ่งเริ่มเมื่อ พ.ศ. 2515 เมื่อองค์การยูเนสโกประกาศให้เป็นปีแห่งการอ่านหนังสือ รางวัลนี้ให้ทั้งหนังสือนวนิยาย สารคดี กวีนิพนธ์ หนังสือสำหรับเด็ก เพราะมีจุดมุ่งหมายจะพัฒนาหนังสือทุกประเภท นวนิยายที่เคยได้รับรางวัล ได้แก่ วงเวียนชีวิตและข้าวอกนา ของสีฟ้า เป็นต้น (ตรีศิลป์ บุญขจร 2525 : 24) เป็นที่น่าสนใจว่านวนิยายที่ได้รับรางวัลต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นนวนิยายในแนวสมจริงที่เสนอปัญหาชีวิตและสังคมในแง่มุมที่กว้างขึ้น ซึ่งนับได้ว่าสภาวะทางการเมืองและสังคมในช่วงนั้นมีส่วนผลักดันเป็นอย่างมาก

สภาพสังคมและการเมืองไทยในช่วง พ.ศ. 2513-2523

สภาพสังคมและการเมืองไทยในช่วง พ.ศ. 2513-2523 มีความผันผวนและเกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย สามารถแยกประเด็นปัญหาที่สำคัญได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านนโยบายการต่างประเทศ
2. ปัญหาในสถาบันอุดมศึกษา
3. ปัญหาด้านความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของนิสิตนักศึกษา

1. ปัญหาด้านนโยบายการต่างประเทศ จะศึกษาเฉพาะกรณีนโยบายการต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน

หลังจากสาธารณรัฐประชาชนจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ในปี พ.ศ. 2492 ไม่มีประเทศใดในกลุ่มสมาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) ที่ผูกพันกับสหรัฐอเมริกาอย่างแน่นแฟ้นเท่ากับไทย สัมพันธภาพที่แน่นแฟ้นที่สุดได้แก่ ด้านการทหาร เนื่องจากในช่วงระยะเวลาที่ไทยกลัวการคุกคามของ

คอมมิวนิสต์มากที่สุด การต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ก็เน้นด้านการทหารมากที่สุด กิจกรรมด้านการทหารของไทยจึงได้รับการส่งเสริมจากสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมากในทุก ๆ ด้าน และนโยบายต่างประเทศที่สำคัญของไทยจะถูกกำหนดโดยผู้นำทางทหาร (เขียน จีรวีทย์ 2519 : 49) ดังนั้นนโยบายที่ออกมาจึงให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในการผูกมิตรกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นผู้นำในการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ไทยจึงมีนโยบายร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และประเทศคอมมิวนิสต์ การร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาเริ่มทั้งในด้านการทหาร วิชาการ และเศรษฐกิจ

เมื่อสหรัฐอเมริกาต้องการสกัดกั้นสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วยวิธีการทหาร โดยการจัดตั้งสัมพันธมิตรทางทหาร (SEATO) ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใน พ.ศ. 2497 ไทยให้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดโดยให้ตั้งสำนักงานใหญ่ของ SEATO ในกรุงเทพฯ และยินยอมให้สร้างสนามบิน เครื่องมือสื่อสาร และคมนาคม ตลอดจนคลังเก็บอาวุธหลายแห่งในประเทศไทย ให้สหรัฐอเมริกาใช้ดินแดนไทยเป็นฐานปฏิบัติการในสงครามอินโดจีน และไทยยังตัดความสัมพันธ์ทางการค้ากับสาธารณรัฐประชาชนจีน อีกทั้งเมื่อมีการสู้รบกันในอินโดจีนระหว่างขบวนการคอมมิวนิสต์กับรัฐบาลเสรีประชาธิปไตยที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของสหรัฐอเมริกา ไทยได้ส่งกำลังทหารไปช่วยรบด้วย เช่น ส่งทหารไทยอาสาไปปฏิบัติการในลาว ส่งทหารไปช่วยสหรัฐรบในสงครามเวียดนาม และช่วยสหรัฐฝึกทหารให้ลาว และเขมรฝ่ายขวา การร่วมมืออย่างใกล้ชิดกระทำในระหว่าง พ.ศ. 2510-2518 (เขียน จีรวีทย์ 2519 : 51) ซึ่งนับว่าไทยได้ผูกพันนโยบายต่างประเทศไว้กับสหรัฐอเมริกาอย่างแนบแน่น เมื่อสหรัฐอเมริกาคัดความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน ไทยจึงปิดประตูทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วยเช่นกัน

ในปี พ.ศ. 2512 ประธานาธิบดีนิกสันแห่งสหรัฐอเมริกา ประกาศถอนตัวจากกรณีสงครามเวียดนามพร้อมทั้งแสดงเจตจำนงที่จะเขียนสาธารณรัฐประชาชนจีน ระยะเวลาที่เองที่ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เริ่มปรับเปลี่ยน ผู้นำทางการเมืองที่เป็นทหารไม่ต้องการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน เพราะเกรงการแทรกแซงผ่านขบวนการคอมมิวนิสต์ไทย อันจะเป็นการทำลายความมั่นคงของชาติและก่อกวนเสถียรภาพเศรษฐกิจอันเกิดจากการถอนทหารอเมริกัน ในขณะที่ปัญญาชนและผู้นำทางการค้ากลับเห็นความจำเป็นในการติดต่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับสาธารณรัฐประชาชนจีน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2529 : 511)

แต่ในที่สุดสหรัฐอเมริกาสถาปนาความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อให้สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นช่องทางในการถอนทัพจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างไม่เสียศักดิ์ศรี ผลที่ตามมาคือ ทำให้ภาพพจน์ของสาธารณรัฐประชาชนจีนดีขึ้น ในฐานะในเวทีการเมืองระหว่างประเทศดีขึ้น แต่สหรัฐหันมารณรงค์ต่อต้านเวียดนามเหนือแทนการต่อต้านสาธารณรัฐประชาชนจีนหนักขึ้น เมื่อสหรัฐอเมริกาเลื่อนเป้าศัตรูสำคัญมาเป็นเวียดนามเหนือ ไทยจึงดำเนินนโยบายตามด้วย (เขียน จีระวิทย์ 2519 : 66)

ช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2513-2516 เป็นช่วงเวลาที่ไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนมิได้กระทำการใด ๆ อันก่อความริ้วฉานต่อสถานการณ์ระหว่างประเทศ ในเดือนตุลาคม 2514 นายถนัด คอมันตร์ ในฐานะผู้แทนไทยได้แถลงต่อที่ประชุมสมัชชาใหญ่องค์การสหประชาชาติ ยอมรับว่าการมีสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติจะช่วยให้เกิดช่องทางในการแก้ปัญหาโดยสันติ และได้ให้สัมภาษณ์แก่สถานีวิทยุซีบีเอส (CBS) ที่กรุงเทพฯ ว่า ต้องการอยู่ร่วมกันโดยสันติกับสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยให้ทางสาธารณรัฐประชาชนจีนแยกประเด็นการค้าออกจากการเมือง

การคลี่คลายท่าทีของความขัดแย้งโดยอาศัยความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมและการค้าเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาร่างพระราชบัญญัติแก้ไขประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 53 ซึ่งห้ามการติดต่อค้าขายกับสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยตรง แต่การเปลี่ยนแปลงทางนโยบายต่างประเทศนั้นยังไม่เกิดขึ้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2529 : 513) และในปี พ.ศ. 2515 เริ่มมีการติดต่อกันทางวัฒนธรรม การไปมาหาสู่กันจึงได้เกิดขึ้น (เขียน จีระวิทย์ 2519 : 54)

ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ทำให้การปกครองแบบเผด็จการทหารสิ้นสุดลง นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแทนจอมพลถนอม กิตติขจร ในขณะนั้นทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยกำลังเผชิญปัญหาการขาดแคลนน้ำมัน ดังนั้นน้ำมันจึงเป็นตัวหลักที่จะช่วยปรับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ รัฐบาลไทยจึงมีประกาศแก้ไขประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 53 เพื่อให้การเดินทางไปซื้อน้ำมันยังสาธารณรัฐประชาชนจีนไม่ผิดกฎหมาย และในปี พ.ศ. 2517 สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ผ่านร่างพระราชบัญญัติยกเลิกประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 53 ด้วยคะแนน

เสียงเอกฉันท์ ทำให้การค้าระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนเริ่มต้นอย่างเป็นทางการขึ้น

ช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2513-2516 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของ ไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนได้คลี่คลายไปในลักษณะที่ดีขึ้น เริ่มจากไทยไปเยือนสาธารณรัฐ ประชาชนจีนอย่างเป็นทางการ และทางสาธารณรัฐประชาชนจีนได้รับรู้ปัญหาอันเกี่ยวพันกับ ผลประโยชน์ของไทย คือ ปัญหาน้ำมัน จึงช่วยเหลือโดยการขายน้ำมันดีเซลและดีเซลหมุน เร็วแก่ไทยในราคาพิเศษ เหตุการณ์เช่นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนนโยบายจากการ เป็นศัตรูมาสู่ท่าทีประนีประนอมมากขึ้น เป็นผลให้เกิดการคลี่คลายความขัดแย้งกับสาธารณรัฐ ประชาชนจีน ดังนั้นในเดือนมิถุนายน 2518 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยได้ไปเยือน สาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการ หลังจากนั้นอีกไม่นาน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ได้ไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนและรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน อันแสดงถึงความก้าวหน้าในการสร้างความร่วมมือ ระหว่างประเทศทั้งสอง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2529 : 516)

เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ที่มีส่วนในการกำหนดนโยบายต่างประเทศนั้น ได้แก่ รัฐบาล นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ไทยมีรัฐบาล ทหารเกือบตลอด กล่าวคือ มีผู้นำของรัฐบาลเป็นทหารเกือบทุกรัฐบาล นอกจากนี้รัฐบาล ยังประกอบด้วยรัฐมนตรีที่เป็นนายทหารในอัตราสูง รัฐมนตรีกลาโหมก็เป็นทหารตลอดมา บุคคลอีกตำแหน่งหนึ่งที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายต่างประเทศก็คือ เลขาธิการสภา ความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งตำแหน่งนี้ตกอยู่แก่ฝ่ายทหารตลอดมา บุคคลอีกตำแหน่งหนึ่งในคณะ รัฐมนตรีที่มีส่วนในการกำหนดนโยบายต่างประเทศก็คือ รัฐมนตรีต่างประเทศ

ในประเทศประชาธิปไตยทั้งหลายมักถือว่ารัฐมนตรีต่างประเทศ มีความ สำคัญมากที่สุดในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ แต่ประเทศไทยมิได้เป็นเช่นนั้น รัฐมนตรี ต่างประเทศมีหน้าที่เพียงตัดสินเรื่องพิธีการทูต ส่วนนโยบายต่าง ๆ นั้นนายกรัฐมนตรีนและ รัฐมนตรีทั้งหลายที่เป็นทหารจะเป็นผู้ตัดสิน (พันศักดิ์ วิญญรัตน์ 2518 : 7)

เมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร ปฏิวัติยึดอำนาจจากตัวเองในเดือนพฤศจิกายน 2515 และดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศเสียเอง แล้วให้พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ นั่นก็คือ ทหารควบคุมการต่างประเทศโดยตรง มิใช่ควบคุมโดย อ้อมดังแต่ก่อน โดยจอมพลถนอมอ้างว่า เพราะกิจการต่างประเทศมีความผันผวนและ

เปลี่ยนแปลงรวดเร็วมาก การเมืองการทหารและการต่างประเทศจะต้องดำเนินไปพร้อมกันอย่างถูกจังหวะ เพราะคอมมิวนิสต์กำลังคุกคามไทย (เดลินิวส์ 26 ธ.ค. 2515 : 1, 16)

รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งเป็นรัฐบาลชั่วคราวซึ่งตั้งขึ้นเพื่อแก้สถานการณ์ มีนายกรัฐมนตรีเป็นพลเรือน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นนายทหารนอกราชการ รัฐมนตรีต่างประเทศเป็นพลเรือน แต่ก็มีรัฐมนตรีช่วยว่าการเป็นนายทหาร และมีกลุ่มชนที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบายต่างประเทศบางประการภายหลังเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ก็คือ รัฐสภา แต่บทบาทของรัฐสภาอยู่ที่การออกกฎหมายเท่านั้น เช่น กฎหมายยกเลิกประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 53 ว่าด้วยการห้ามค้าขายกับจีน เป็นต้น (เขียน ธีระวิทย์ 2518 : 19)

ส่วนข้อมูลที่ใช้ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศนั้น รัฐบาลของไทยมักถือว่าการกำหนดนโยบายต่างประเทศเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความรู้โดยเฉพาะ ประชาชนทั่วไปไม่รู้จักจึงไม่ค่อยฟังความคิดเห็นของประชาชน แต่รับฟังความเห็นของคนที่มีฐานะพิเศษบางจำพวก กล่าวในเชิงทฤษฎีว่าด้วยการกำหนดนโยบายต่างประเทศก็คือ ชุมชนนโยบายต่างประเทศ (foreign policy community) ของไทยแคบมาก ผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศไม่ยอมซื้อผลิตผลนโยบายต่างประเทศ (foreign policy product) จากประชาชนคนไทยทั่วไป สื่อมวลชนทั้งหลายมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายต่างประเทศน้อยมาก (เขียน ธีระวิทย์ 2518 : 22)

ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ข้อมูลที่ไทยใช้ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศที่สำคัญที่สุดมาจากสหรัฐอเมริกา หน่วยงานสำคัญที่มีหน้าที่รักษาความมั่นคงของประเทศ คือ หน่วยต่าง ๆ ในกระทรวงกลาโหม สภาความมั่นคงแห่งชาติ กรมประมง ฯลฯ จะใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารซึ่งเป็นผลิตผลของหน่วยงานของสหรัฐอเมริกา และบางครั้งสถานทูตอเมริกาจะส่งผู้เชี่ยวชาญไปบรรยายสรุปให้เจ้าหน้าที่ชั้นสูงของไทยฟัง (พันศักดิ์ วิญญรัตน์ 2518 : 14) จึงเห็นได้ว่านโยบายต่างประเทศของไทยนั้น ผู้กำหนดนโยบายคำนึงถึงปัจจัยด้านความมั่นคงโดยวิธีการทหารเป็นหลัก แต่ละเลยปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม และการทูต นโยบายต่างประเทศของไทยจึงเปลี่ยนแปลงไปตามสหรัฐอเมริกาอยู่ตลอดเวลา

2. ปัญหาในสถาบันอุดมศึกษา สถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยของรัฐ เป็นหน่วยงานราชการ คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยเป็นข้าราชการพลเรือน จะต้องปฏิบัติ ตามระเบียบวินัยที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน

ในปี พ.ศ. 2502 มหาวิทยาลัยของรัฐย้ายสังกัดจากกระทรวงศึกษาธิการ มาสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี มหาวิทยาลัยจึงมีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสำนักนายกรัฐมนตรี การบริหารงานของมหาวิทยาลัยจึงต้องเกี่ยวข้องกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การขอทุนการศึกษา การส่งอาจารย์ไปศึกษาหรือฝึกอบรม ณ ต่างประเทศนั้น มหาวิทยาลัยจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของกรมวิเทศสหการ โดยกรมวิเทศสหการจะทำหน้าที่พิจารณาและติดต่อประสานงานเกี่ยวกับการขอรับทุนหรือความช่วยเหลือและความร่วมมือกับต่างประเทศทั้ง ในส่วนของสถานทูตต่างประเทศและองค์กรต่าง ๆ (สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2512 : 617)

การบริหารมหาวิทยาลัยเป็นเช่นเดียวกับการบริหารงานของหน่วยราชการ อื่น ๆ มีการเลื่อนตำแหน่งตามลำดับขั้นของอาวุโสและความสามารถ การใช้โครงสร้างของอำนาจควบคุมพฤติกรรมและการทำงานของข้าราชการในมหาวิทยาลัยก็เช่นเดียวกัน กรม กอง และกระทรวงต่าง ๆ จนอาจกล่าวได้ว่า เป้าหมายที่สำคัญบางประการของ มหาวิทยาลัย เป็นต้นว่า เสรีภาพทางวิชาการ คุณภาพและมาตรฐานของการศึกษา ความก้าวหน้าในสาขาวิชาขึ้น โดยยึดหลักคุณธรรมอย่างแท้จริงของผู้ปฏิบัติงาน การให้บริการ สาธารณะต่อชุมชน รวมทั้งการศึกษาวิจัยถูกกำหนดขอบเขตและถูกชะลอความก้าวหน้าไปสู่ สาระที่ดีกว่า โดยลักษณะการบริหารงานที่กล่าวมาแล้ว แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในการ บริหารงานมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำรงตำแหน่งของผู้บริหาร ตั้งแต่ระดับ หัวหน้าภาควิชา คณบดี รองอธิการบดี และอธิการบดี แทนที่จะเป็นไปตามโครงสร้างของ อำนาจ โดยการแต่งตั้งเช่นเดียวกับหน่วยงานของรัฐโดยทั่วไป เปลี่ยนไปเป็นการดำรง ตำแหน่งโดยการเลือกตั้งจากสมาชิกระดับต่าง ๆ ภายในองค์การของมหาวิทยาลัยนั้น ๆ ซึ่งรวมทั้งนักศึกษา ข้าราชการฝ่ายบริหาร และบุคลากร รวมถึงคณาจารย์ต่าง ๆ ด้วย (ธวัช วิชัยดิษฐ 2531 : 117)

การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการบริหาร มหาวิทยาลัย เพราะโดยพื้นฐานของปรัชญาและแนวความคิดแล้ว เป็นการใช้ลักษณะของ ความเป็นประชาธิปไตยในแง่กระบวนการ (democratic process) ในการคัดเลือกผู้ที่ ทำหน้าที่ทางการบริหารแทนผู้ที่เป็นสมาชิกของชุมชนนั้น (ลีปเนท์ เกตุทัต 2517 : 36)

ในขณะที่นิสิตนักศึกษาไทยมีบทบาทแข็งขันร่วมในกระบวนการทางการเมือง มหาวิทยาลัยในฐานะที่เป็นแหล่งประสิทธิประสาทวิชาความรู้แก่นิสิตนักศึกษาก็ตกเป็นเป้า สายตาของบุคคลหลายฝ่ายที่ตั้งข้อสังเกต และมีทัศนคติต่อมหาวิทยาลัยต่าง ๆ กัน แต่เดิมนั้นภาพและคุณค่าในทางสร้างสรรค์ของมหาวิทยาลัยในฐานะที่เป็นแหล่งปัญญาชน หรือเป็น แหล่งประดิษฐ์คิดค้น หรือชักนำความคิดวิทยาการใหม่ ๆ มาประยุกต์ในสังคมนั้น ปรากฏว่า ค่อนข้างเด่นชัดและเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง แต่ในระยะหลัง ๆ นี้ บรรดาทัศนคติ จากแง่มุมต่าง ๆ ที่มีต่อมหาวิทยาลัยค่อย ๆ คลายเอกราช และเริ่มมีความแตกต่างหลากหลาย ส่วนหนึ่งเป็นการมองบทบาทของสถาบันในแง่ลบ ถือว่ามหาวิทยาลัยมีส่วนอยู่เบื้อง หลังหรือเป็นต้นตอของขบวนการทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา (ปฐม มณีโรจน์ 2531 : 152)

บทบาทที่คาดหวังกันจากมหาวิทยาลัยประการหนึ่ง ก็คือ การเป็นตัวชักนำ หรือผู้นำความเปลี่ยนแปลงในสังคม การที่ขบวนการนิสิตนักศึกษาและเยาวชนมีบทบาทแข็งขัน และกว้างขวางในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างรุนแรงและรวดเร็ว เมื่อเดือนตุลาคม 2516 เท่ากับเป็นการเรียกร้องความสนใจจากหลายฝ่ายให้มุ่งมารวมอยู่ที่มหาวิทยาลัย การเปลี่ยนแปลงครั้งนั้น มีผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจทางการเมืองของประเทศอย่าง สำคัญ และเหตุการณ์เมื่อเดือนตุลาคม 2519 มหาวิทยาลัยก็ตกเป็นเป้าหมายหนึ่งของการ "ปฏิรูป" เพื่อระงับกิจกรรมนิสิตนักศึกษาและนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เว้นแต่กิจกรรมเสริม หลักสูตรประเภทการกีฬา ศิลปวัฒนธรรม และการบำเพ็ญประโยชน์ (คำสั่งหัวหน้าคณะปฏิรูป การปกครองแผ่นดิน ที่ 42/2519 เรื่อง การดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมของนักศึกษาและ นักเรียน สั่ง ณ วันที่ 21 ตุลาคม 2519)

นอกจากนี้ มาตรการควบคุมมหาวิทยาลัยอาจจะเป็นไปในรูปของนโยบาย หรือคำสั่งจากทบวงมหาวิทยาลัย มีดำริที่จะให้มีการยกร่างกฎหมายมหาวิทยาลัยใหม่ โดย ให้ทุกมหาวิทยาลัยอยู่ภายใต้กฎหมายฉบับเดียวกัน (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 15 พฤษภาคม

2520 : 6-7) มีการแต่งตั้งกรรมการสภามหาวิทยาลัย กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารหลักเช่นอธิการในบางมหาวิทยาลัย ตลอดจนการยกเกณฑที่ให้อาจารย์มหาวิทยาลัยหมุนเวียนกันเข้าไปรับการอบรมในโครงการศึกษาเพื่อความมั่นคงของชาติ (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 13 สิงหาคม 2521 : 8)

ในฐานะที่อาจารย์มหาวิทยาลัย นอกจากจะต้องทำหน้าที่สอนหนังสือให้ ความรู้แก่นักศึกษาแล้ว การที่จะต้องฝึกฝนวิชาความรู้ของตนเองให้ลึกซึ้งและทันกับ ความก้าวหน้าทางวิชาการ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในอันที่จะ ได้นำสิ่งที่ศึกษาเหล่านั้นมาถ่ายทอดให้นักศึกษาและวงการศึกษารวมทั้งสังคมได้รับประโยชน์ในรูปของผลงานทางวิชาการไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีเบื้องต้น หรือการประยุกต์ใช้ทฤษฎีต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย แต่การให้บริการทางวิชาการจะต้องอยู่ในขอบเขตที่ไม่เป็นภัยต่อมหาชนหรือสังคมส่วนใหญ่ จะต้องไม่สร้างผลประโยชน์ให้แก่ชนส่วนน้อยในอันที่จะเหยียบย่ำต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม การให้บริการดังกล่าวจะต้องเป็นไปโดยยึดหลักคุณธรรมประจำใจเป็นที่ตั้ง จะต้องไม่ใช้วิชาความรู้สนับสนุนความเชื่อผิด ๆ ที่มีอยู่ หรือเป็นเครื่องมือให้บุคคล นักการเมือง หรือผู้มีอำนาจใด ๆ ในสังคม (วรเดช จันทรศร 2531 : 187)

ในฐานะที่มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาที่ผลิตกำลังสำคัญในการสร้างสรรคและพัฒนาประเทศ ระบบต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย เช่น ระบบการบริหาร การคัดเลือกผู้ทำหน้าที่บริหาร จึงควรจะเป็นระบบที่สร้างแบบอย่างที่ดีแก่นิสิตนักศึกษา เพื่อให้พวกเขาได้จดจำและนำสิ่งดี ๆ เหล่านั้นไปใช้ในสังคมต่อไป และในส่วนของอาจารย์ผู้มีหน้าที่ที่สำคัญยิ่ง คือ การสอน การวิจัย และให้คำแนะนำแก่นักศึกษา ก็ควรที่จะทุ่มเทกำลังกายและกำลังสติให้กับหน้าที่อันสำคัญ แต่ก็ไม่ควรละเลยในด้านการให้บริการแก่สังคม ตลอดจนการมีคุณธรรมในการทำงานด้วย

3. ปัญหาด้านความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของนิสิตนักศึกษา

ในช่วงทศวรรษ 2510 ขบวนการนักศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการเมืองไทย โดยตั้งแต่ พ.ศ. 2513 นิสิตนักศึกษาได้รวมตัวกันจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) และแสดงบทบาทเป็นแกนนำนักศึกษาประชาชนจำนวนมากลุกขึ้นต่อต้านผู้นำของประเทศ จนกระทั่งสามารถขับไล่ผู้นำเผด็จการทหารออกจากประเทศไปในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ขบวนการนักศึกษาภายใต้การนำของ ศนท. ได้มีบทบาทมากท่ามกลางภาวะการเมืองที่ปั่นป่วน

สภาพแวดล้อมของสังคมนับว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้นักศึกษาหันมาให้ความสนใจเรื่องสังคมและการเมืองรอบตัวมากยิ่งขึ้น เกิดความต้องการที่จะมีส่วนร่วมช่วยในการแก้และขจัดปัญหาในสังคม ไปจนกระทั่งมีความคิดต้องการจะเปลี่ยนแปลงสังคม โดยอาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมช่วงสำคัญช่วงหนึ่งของสังคมไทย เริ่มในช่วงที่ประเทศไทยได้ใกล้ชิดและให้ความสำคัญกับสหรัฐอเมริกา ภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้รับชัยชนะในปี พ.ศ. 2492 สหรัฐอเมริกาได้มีนโยบายสกัดกั้นหรือปิดล้อมจีน โดยการขยายอาณาจักรที่ตนเข้าไปมีอิทธิพลตั้งแต่เกาหลีใต้ ไต้หวัน จนถึงคาบสมุทรอินโดจีน โดยที่ได้ดึงไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายปิดล้อมจีนและต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ รัฐบาลไทยในขณะนั้นยินดีเข้าร่วมด้วยการเข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญาป้องกันเอเชียอาคเนย์ (ส.ป.อ.) หรือองค์การซีโต้ (SEATO) และได้ลงนามในสัญญารับความช่วยเหลือทางทหารจากสหรัฐอเมริกา เพื่อให้กองทัพไทยมีความเข้มแข็งพอที่จะต่อต้านการรุกรานของฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ สหรัฐอเมริกาจึงเข้ามามีบทบาทในประเทศไทยมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านการเมืองหรือเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้วิถีชีวิตในความเป็นอยู่ของคนไทยเริ่มเปลี่ยนไป

ในขณะเดียวกัน การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกก็ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างมาก เริ่มจากการที่รัฐบาลทั้งในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ได้สนับสนุนให้มีการตั้งสถานเริงรมย์ขึ้นมากมาย ในกรุงเทพฯ และตามเมืองใหญ่ ๆ มีการสร้างโรงแรม โรงภาพยนตร์ ไนต์คลับ และอาบอบนวด เพื่อรองรับการเข้ามาของนักธุรกิจต่างชาติที่เข้ามาลงทุน ทหารอเมริกันที่เข้ามาตั้งฐานทัพและนักท่องเที่ยวต่าง ๆ ทำให้กรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองแห่งแสงสี และความศิวิไลซ์ที่ดึงดูดการอพยพเข้าสู่เมืองหลวง นอกจากความต้องการทางด้านแรงงาน ปัญหาที่ตามมาจากการขยายตัวของสถานเริงรมย์เหล่านี้ คือ ยาเสพติดและอบายมุข ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม

การขยายการศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายใหม่ของการศึกษานี้ส่วนหนึ่งเป็นการเสนอแนวทางการพัฒนาของที่ปรึกษาชาวอเมริกันและนักวิชาการไทย แต่อีกส่วนหนึ่งเป็นผลตอบสนองของระบบราชการต่อการเรียกร้องต้องการความก้าวหน้าของกลุ่มทางสังคมบางกลุ่ม ดังนั้นการขยายตัวทางการศึกษานี้ ทำให้คนไทยจำนวนมากที่มีความต้องการและสามารถส่งเสริมให้บุตรหลานของตน

ได้รับการศึกษาจึงกระทำกันอย่างเต็มที่ จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมจนขยายตัวเป็นชนชั้นกลาง (Benedict Anderson 1977 : 18) นโยบายของการศึกษาใหม่ไม่ได้มุ่งผลิตบัณฑิตออกมาเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ แต่เป็นการมุ่งที่จะผลิตบัณฑิตออกมาเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ ขณะเดียวกันก็ได้รับการช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดจากสหรัฐอเมริกา โดยได้ให้ความช่วยเหลือผ่านองค์การศึกษาและวิชาการทางการรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เอกชนและมูลนิธิต่าง ๆ ซึ่งให้ความช่วยเหลือโครงการพัฒนาการศึกษาไทยในทุกๆระดับ ตัวอย่างองค์การและสถาบันเหล่านี้ ได้แก่ องค์การยูซอม (USOM) มูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์ มูลนิธิฟูลไบรท์ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกา ยูเนสโก (UNESCO) และหน่วยงานต่าง ๆ ขององค์การสหประชาชาติ โดยมีการจัดส่งผู้เชี่ยวชาญ นักค้นคว้าวิจัย อุปกรณ์การเรียนการสอน เงินทุนสำหรับนักศึกษาและอาจารย์เพื่อใช้ในการศึกษาหรือทำการวิจัยในต่างประเทศจากการช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา ทำให้จำนวนและขนาดของมหาวิทยาลัยได้ขยายเพิ่มขึ้น และได้ขยายไปสู่ส่วนภูมิภาคมากขึ้นในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร (พลศักดิ์ จิตรโกศิริ 2524 : 231)

การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนประชากร และความกดดันทางการเมืองที่ทำให้รัฐบาลต้องหาวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในด้านการศึกษาของรัฐบาล (สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์ 2519 : 68) ได้นำไปสู่การเสียดุลยภาพในการผลิตบัณฑิตบางแขนงเกินความต้องการ ขณะที่บางแขนงไม่สามารถผลิตบัณฑิตได้ตามความต้องการของสังคม กล่าวคือสังคมมีความต้องการการแพทย์ พยาบาล วิศวกร เป็นจำนวนมาก แต่การผลิตบุคลากรในสาขานี้ต้องใช้งบประมาณสูง ทำให้ไม่สามารถผลิตบุคลากรในด้านนี้ได้เพียงพอ ขณะที่จำนวนความต้องการจะเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษามีมาก รัฐบาลจึงต้องหันมาผลิตบัณฑิตทางด้านสังคมศาสตร์ ซึ่งใช้ทุนต่ำกว่าแทน (วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ม.ป.ป. : 15) เช่นการจัดตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่มุ่งผลิตบัณฑิตทางด้านสังคมศาสตร์แต่เพียงอย่างเดียว เป็นต้น แต่การผลิตบัณฑิตในสาขาสังคมศาสตร์นั้นมีมากเกินความต้องการของตลาดแรงงาน จึงทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน หรือจำเป็นต้องเข้าทำงานที่ไม่ตรงกับวุฒิที่เรียนมา หรือเข้าทำงานโดยได้รับอัตราเงินเดือนต่ำกว่าวุฒิ ปัญหาบัณฑิตว่างงานที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน จึงได้เกิดขึ้นท่ามกลางปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นดังที่กล่าวมาแล้ว ขณะที่ความขาดแคลนบุคลากรทางด้านสาธารณสุขและเทคโนโลยียังคงดำรงอยู่

สภาพเช่นนี้ได้เป็นแรงผลักดันให้นักศึกษาเริ่มให้ความสนใจกับปัญหาสังคมรอบตัวมากขึ้น ปัญหาความแตกต่างระหว่างทฤษฎีที่ได้ร่ำเรียนมาจากในตำรากับสภาพความเป็นจริง นักศึกษาเริ่มพบว่าสภาพสังคมแทบทุกด้านมีความแตกต่างอย่างมากจากสิ่งทีควรจะเป็นในทางทฤษฎี เช่น ข้าราชการที่ติดต้องทำงานด้วยความสุจริต ทุกคนมีความเท่าเทียมกันในทางกฎหมาย หรือการพัฒนาอุตสาหกรรมและกลีกรรรมจะบันดาลให้ประชาชนส่วนใหญ่มีความสุขสบายในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต เป็นต้น นักศึกษาพบตัวอย่างเหล่านี้ได้น้อยมากในสังคมไทย นอกจากนี้ยังได้รับแรงกระตุ้นจากบรรดาอาจารย์นักวิชาการรุ่นใหม่ที่มีชื่อเสียงจาการศึกษาจากต่างประเทศ โดยอาจารย์และนักวิชาการเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นผลพวงของการพัฒนาการศึกษาของประเทศ คนไทยจำนวนมากได้เดินทางไปศึกษาต่อยังต่างประเทศด้วยเงินทุนของรัฐบาลไทย เงินทุนจากต่างประเทศ เงินทุนช่วยเหลือจากองค์กรต่าง ๆ หรือแม้แต่ไปด้วยทุนส่วนตัว การไปศึกษาต่างประเทศซึ่งส่วนมากจะเป็นสหรัฐอเมริกาทำให้บางส่วนของคนเหล่านี้ได้รับวัฒนธรรมและกลิ่นไอของการปกครองระบอบประชาธิปไตยจากตะวันตก และหันมาสงสัยต่อระบบการเมืองตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ของสังคมไทยในเวลานั้น แรงกระตุ้นเหล่านี้ทำให้นักศึกษาเริ่มแสวงหาจุดมุ่งหมายของชีวิตของสังคมแทนที่จะท่องจำแต่ตำราเรียนแต่เพียงอย่างเดียว ผลจากการขยายตัวของการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองโดยตรง

โอกาสในการพัฒนาความคิดของนักศึกษามีมากขึ้นเมื่อความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างชนชั้นปกครองกับนิสิตนักศึกษาประชาชนขยายมากขึ้น จนรัฐบาลต้องผ่อนคลายความตึงเครียด ด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2511 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งนี้ นอกจากจะจุดประเด็นความสนใจในเรื่องการเมืองให้แก่นักศึกษาแล้ว ยังเป็นการผ่อนคลายอำนาจเผด็จการของรัฐบาล ทำให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกมากขึ้นกว่าเดิม นักศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวทางการเมือง โดยเฉพาะในเรื่องของสิทธิเสรีภาพ มีการพูดถึงปัญหาสังคม เศรษฐกิจ ออกหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น การออกหนังสือภัยขาว ของนิสิต จงสถิตย์วัฒนา และจรัล ดิษฐาภิรักษ์ ในปี 2514 ซึ่งเป็นหนังสือเล่มแรกในเวลานั้นที่กล้าโจมตีจักรวรรดินิยมอเมริกาในสงครามเวียดนาม การออกหนังสือภัยเขียว ของกลุ่มนักศึกษารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปีเดียวกัน และภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 การออกหนังสือพิมพ์และนิตยสารมีความคึกคักมากขึ้น

หนังสือพิมพ์และนิตยสารเหล่านี้ ได้แก่ อธิปัตย์ ประชาธิปไตย เสียงเยาวชน วารสารศูนย์
 ปช.ปช. เป็นต้น เนื้อหาในหนังสือพิมพ์และนิตยสารเหล่านี้ นอกจากจะเสนอข่าวแล้ว
 ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น และเป็นเวทีของวาระกรรมการเมืองที่
 นักเขียนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสที่จะเขียนนวนิยาย เรื่องสั้น หรือบทกวี ซึ่งส่วนใหญ่จะมีเนื้อหา
 ที่นำการต่อสู้ของประชาชน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการปฏิเสธค่านิยมต่าง ๆ การคัดค้าน
 นโยบายและการบริหารของรัฐ มีการเรียกร้องให้ผลิตนักศึกษาหันมารับผิดชอบต่อสังคม
 มากขึ้น

ในช่วงปลาย พ.ศ. 2516 จนถึง พ.ศ. 2519 เป็นช่วงเวลาที่ประชาชนได้รับ
 เสรีภาพ มีความตื่นตัว และมีส่วนร่วมทางการเมืองมากที่สุด นักศึกษาได้มีบทบาทอย่างมาก
 ในการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์ให้กับประชาชนทั้งในชนบทและในเมือง
 ซึ่งนักศึกษาจำนวนมากได้ออกไปตั้งหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลในชนบท เพื่อเผยแพร่และศึกษา
 เกี่ยวกับประชาธิปไตยตามโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตย ขณะที่บางส่วนได้เข้าร่วมและ
 ให้การสนับสนุนการต่อสู้ของกรรมกรและคนยากจนในเมือง ไม่ว่าจะเป็นแม่ค้าหาบเร่หรือ
 ประชาชนในแหล่งชุมชนแออัดเพื่อเป็นการพิทักษ์ และเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสวัสดิการทาง
 สังคม และความชอบธรรมของพวกเขา เป็นผลให้นักศึกษาได้ตระหนักถึงปัญหาเรื่องความ
 เป็นธรรม และความถูกต้องในสังคม กระทั่งมีความปรารถนาที่จะปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ
 ที่ตนได้ประสบมาจากการไปสัมผัสกับชีวิตความเป็นจริงของประชาชน ตลอดจนต้องการ
 เปลี่ยนแปลงสังคมให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิมประกอบกับบรรยากาศของ
 สงครามอินโดจีนที่คุกรุ่นมาหลายปี จนกระทั่งประชาชนในอินโดจีนได้ลุกฮือขึ้นขับไล่การ
 รุกรานของสหรัฐอเมริกาจนเป็นผลสำเร็จ และเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเข้าสู่
 ระบอบสังคมนิยมโดยการนำของพรรคคอมมิวนิสต์ และแบบอย่างความสำเร็จในการพัฒนา
 ประเทศไปสู่ความก้าวหน้าของสาธารณรัฐประชาชนจีน ที่มีการปกครองในระบอบสังคมนิยม
 คอมมิวนิสต์เช่นเดียวกัน

บรรยากาศเหล่านี้ได้ทำให้กระแสการศึกษาสังคมนิยมในหมู่นักศึกษาเป็นไปอย่าง
 กว้างขวางและลึกซึ้ง เกิดการคลี่คลายทางความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของชนวน
 การนักศึกษา ที่มีแนวโน้มไปสู่การยอมรับการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นไปตามแนวทางสังคมนิยม
 พร้อมกันนี้ยังได้มีการปรับความเคลื่อนไหวทางความคิดและความเคลื่อนไหวทางการเมือง
 ซึ่งดำเนินไปท่ามกลางสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น สิ่งเหล่านี้ได้สร้างความ

ไม่พอใจให้แก่กลุ่มผู้ที่สูญเสียผลประโยชน์จากการกระทำของนักศึกษา จึงทำการปราบปราม ขบวนการนักศึกษาที่กำลังชุมนุมเพื่อประท้วงการกลับมาของ จอมพลถนอม กิตติขจร ที่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อย่างรุนแรง เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 จนนำไปสู่การหลบหนี เข้าป่าครั้งใหญ่ของนักศึกษาประชาชน

การตื่นตัวในกิจกรรมทางการเมืองและสังคมของนิสิตนักศึกษา ตลอดจนประชาชน ก่อให้เกิดความตื่นตัวในวงวรรณกรรมเป็นอย่างมาก มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอิสระของนิสิต นักศึกษาและนักเขียน เช่น กลุ่มชมรมพระจันทร์เสี้ยว กลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย กลุ่มเทคนิค โคราช และกลุ่มวรรณกรรมเพื่อชีวิต เป็นต้น กลุ่มนิสิตนักศึกษาและนักเขียนเหล่านี้ มีความสนใจในศิลปะหลายแขนง ดำเนินวรรณกรรมนี้ให้ความสนใจกว้างพิเศษและเรื่องสั้นมาก เป็นพิเศษ

ส่วนนวนิยายนั้น นวนิยายที่พิมพ์เผยแพร่ในช่วงนี้สามารถแยกประเภทนวนิยาย ออกเป็น 3 แนวใหญ่ ๆ ดังนี้

1. นวนิยายหลักหนี อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการชะงักงันของกระแส วรรณกรรมเพื่อชีวิตเพราะเหตุการณ์ทางการเมืองในปี พ.ศ. 2500 กล่าวคือ นวนิยาย หลักหนีจะเสนอเรื่องรักโคก รักกระจุมกระจิมหรือเรื่องครอบครัว เมียน้อย-เมียหลวง (นิตยา มาศะวิสุทธิ์ 2516 : 56) หรือเสนอเรื่องบุ้งล้างผลาญ

นวนิยายหลักหนีที่เสนอเรื่องรักพำนนั้น นักเขียนสตรีได้ผลิตผลงาน ประเภทนี้ออกมาเป็นจำนวนมาก เช่น ไผ่ลวดกอ ยุงเยี่ยมฟ้า ทิวาหวม ของหญิงแข วงศ์สง่า เสน่ห์อาลัย รักไม่รู้ลืม ของราวดี ซาตานที่รัก ปีนรัก มาหารักมี ดงผู้ดี ของบุษยมาส และดอกโคก ของ ช.อักษรพันธุ์ เป็นต้น

นวนิยายรักพำนนี้ เป็นนวนิยายหลักหนีสำหรับผู้หญิง เป็นวรรณกรรมที่ ครอบงำตลาดผู้อ่านส่วนใหญ่ในขณะนั้น นวนิยายประเภทนี้มักใช้สูตร "ซินเดอเรลล่า" หรือ แบบ "ปานแดง" คือ นางเอกหรือพระเอกมักเป็นทาสทาสของตระกูลผู้ดีมีเงินที่หายไปตั้งแต่ เด็ก ไปมีชีวิตลำเค็ญและต้องต่อสู้กับตัวอิจฉามากมาย แต่ในที่สุดมีผู้พบความจริงว่าเป็น ทาสทาสเจ้าของมรดกจากตำหนักปานดำ-ปานแดง หรือสัญลักษณ์บางอย่าง เช่น เหยี่ยว แหวน ล็อคเก็ต พระเอกหรือนางเอกจึงชนะใจทุกคน เรื่องลงเอยด้วยดี มิฉะนั้นผู้แต่งก็ใช้ สูตร "ชายหญิงหญิงงอน" นางเอกมักเป็นประเภท "ชนแต่สวย" หรือ "แก่นแก้วแต่แสนดี"

เรื่องประเภทนี้จะไม่สลบซับซ้อน มีการโต้ตอบคารมคมคายและเจ็บแสบ (ตรีศิลป์ บุญจรรยา 2523 : 224)

ส่วนนวนิยายหลักหนีแวนบูล์ล่างผลาญที่ตีพิมพ์ในระหว่าง พ.ศ. 2513-2523 และนวนิยายที่นำมาตีพิมพ์ซ้ำในช่วงนี้ เป็นงานเขียนที่ให้ความสำคัญกับตัวพระเอกซึ่งจะต้องมีลักษณะเป็นลูกผู้ชายนักรู้ หล่อ หนุ่ม เก่งทุกอย่าง และแม้ว่าจะต้องต่อสู้อย่างโหดร้ายรุนแรงกับผู้ร้ายแต่จะสุภาพกับผู้หญิง (ยอดธง ทับทิวไม้ อ่างในเสถียร จันทิมาธร 2525 : 63) นวนิยายประเภทนี้ ได้แก่ ชุมแพ ดงเย็น ของศักดิ์ สุริยา จอมนาคราช สมิ้งเจ้าท่า ของเพชร สถาปน คะนองปิ่น อำนาจมิต ของอรวรรณ และเล็บครุฑ ของพนมเทียน เป็นต้น

2. นวนิยายที่เสนออุดมการณ์ทางการเมืองอย่างชัดเจน นวนิยายแนวนี้มักเขียนจะเปิดเผยจุดมุ่งหมายทางการเมืองออกมาในนวนิยายอย่างชัดเจน นวนิยายแนวนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากการตื่นตัวทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาปัญญาชน โดยเฉพาะการเมืองในระบอบสังคมนิยม นวนิยายแนวนี้จึงมีเนื้อหาสาระแบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายที่สะท้อนความทุกข์ยากลำเค็ญของชาวไร่ชาวนาและกรรมกร และกระตุ้นสำนึกให้ลุกขึ้นยืนหยัดต่อสู้กับผู้กดขี่ข่มเหง อันได้แก่ นายทุน ชำราชากรทุจริต และผู้มีอิทธิพลในสังคม กับฝ่ายที่แสดงทัศนะทางการเมืองโต้ตอบระบอบสังคมนิยมและขบวนการนักศึกษา

นวนิยายที่สะท้อนความทุกข์ยากลำเค็ญของชาวไร่ชาวนาและกรรมกรนี้สามารถสรุปเนื้อหาสาระได้ดังนี้

- เกี่ยวกับการต่อสู้ของชาวชนบท เรื่องดังกล่าวจะเสนอให้เห็นชีวิตของชาวไร่ชาวนาที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานต่าง ๆ เนื่องจากการถูกกดขี่ ก่อกวนและเอารัดเอาเปรียบของเจ้าของที่ดิน และเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่ทุจริต พร้อมทั้งแนะนำวิธีการแก้ไขโดยให้จับอาวุธขึ้นต่อสู้กับความยุติธรรม เช่น ตำบลช่อมะกอก ของวัฒน์ วรรณยางกูร ที่เจ้าหน้าที่ในหมู่บ้านร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและนายอำเภอโก่งที่ดินของชาวบ้านและใส่ร้ายป้ายสีว่าเป็นโจร จนชาวบ้านต้องจับอาวุธขึ้นต่อสู้และในที่สุดก็ได้รับชัยชนะ เรื่อง ชื่อ โกะ แซ่กอ ของสุชิน ฌ สงขลา ที่เจ้าหน้าที่บ้านเมืองกระทำการทารุณและฆ่าชาวมุสลิมในจังหวัดทางภาคใต้แล้วใส่ร้ายป้ายสีชาวบ้านด้วยกัน จนต้องลุกขึ้นต่อสู้กับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองและเกิดเป็นขบวนการต่าง ๆ ขึ้น เรื่อง ลาก่อนนางวิงเหล็ก เรื่อง ข้าวเขียว ของสมคิด สิงสง และ เรื่องสร้อยทอง ของนิมิตร ภูมิถาวร เป็นต้น

- เกี่ยวกับการต่อสู้ของกรรมกร เรื่องดังกล่าวจะเน้นชีวิตของกรรมกรที่ถูกขูดรีดแรงงานและเอาไรต์เอาเปรียบจากนายทุน และปลุกเร้าให้กรรมกรต่อสู้เพื่อความถูกต้อง เช่น เรื่องแสงเสรี ของสุชีพ ณ สงขลา เน้นเรื่องราวของประธานสหภาพแรงงานในเมืองหลวงกับการต่อสู้ของชาวบ้านต่ออิทธิพลเถื่อนของนายทุนเจ้าของเหมือง และเรื่องจบลงเมื่อเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่ผู้นำกรรมกรต้องหลบหนีไปเพื่อความปลอดภัย

- การปลุกจิตใจสำนึกของนักศึกษาและประชาชน เรื่องเหล่านี้จะปลุกเร้าจิตใจให้ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อความยุติธรรมในสังคม โดยชี้แนวให้เห็นความจริงในชีวิตของประชาชนผู้ทุกข์ยาก เช่น นิราษแดง ของสุวัฒน์ วรดิลก เป็นเรื่องราวของศิลปินไทยที่เดินทางไปแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับสาธารณรัฐประชาชนจีน แล้วได้พบกับนักปฏิวัติสาวชาวจีนที่ปลุกพลังการต่อสู้และตอกย้ำให้เห็นแนวทางการต่อสู้เพื่อความสุขของประชาชนผู้ยากไร้ หรือ เรื่อง แผ่นดินเดียวกัน ที่ตัวละครเอกทั้งชายและหญิงเป็นตัวแทนของคนหนุ่มสาวที่มีโอกาสเข้ามหาวิทยาลัย แล้วได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จนในที่สุดตัดสินใจละทิ้งชีวิตสุขสบายในเมืองหลวงเพื่อไปทำงานในชนบท

นักเขียนนวนิยายแนวนี้ต้องการสะท้อนให้เห็นถึงความทุกข์ยากของผู้ด้อยโอกาสในสังคม เพราะมองเห็นความเป็นไปของสังคมในลักษณะที่มีบิดา ผู้คนยากจนถูกเอาไรต์เอาเปรียบ นักเขียนกลุ่มนี้จะวิพากษ์วิจารณ์สังคม การบริหารบ้านเมืองของรัฐบาล ในลักษณะการมองปัญหาสังคมส่วนรวมเป็นปัญหาของระบบการบริหารบ้านเมืองที่ไม่ให้ความเป็นธรรมกับชนชั้นล่างในสังคม

นอกจากนักเขียนเหล่านี้จะมองสังคมในด้านที่เป็นปัญหาแล้ว ยังเสนอทางแก้ไขด้วยวิธีที่รุนแรงหรือเฉียบขาดฉับพลัน นักเขียนเหล่านี้ต้องการจะท้าทายความไม่ถูกต้องในสังคมโดยมุ่งหวังว่า สิ่งที่เสนอในนวนิยายจะช่วยเตือนสติและกระตุ้นให้คนในสังคมร่วมมือกันทำให้สังคมดีขึ้นด้วยการเปลี่ยนแปลงสังคม หรือล้มล้างสังคมเดิมแล้วสร้างสังคมใหม่ที่คิดว่าดีกว่าเดิม

ส่วนนวนิยายที่แสดงทัศนะทางการเมืองตอบโต้ระบอบสังคมนิยมและขบวนการนักศึกษานั้น จะเสนอภาพอีกแง่มุมหนึ่งของขบวนการนักศึกษาตามความคิดเห็นของนักเขียน เช่น เรื่อง สิ้นสวาท ของทมยันตี ที่วิพากษ์วิจารณ์ว่าขบวนการฝ่ายซ้ายเป็นการ

ห่อตามแพ้น้อยอย่างหนึ่ง และนักศึกษารวมตัวกันเพื่อมีส่วนร่วมและเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว หรือ เรื่อง เทพบุตรสุดแสน ของทมยันตี ที่ให้ตัวเอกซึ่งเป็นเทวดาที่มีความคิดต้องการจะเปลี่ยนแปลงสวรรค์ให้มีความเสมอภาคกัน ไม่มีการแบ่งเป็นเทวดาชั้นสูง ชั้นต่ำ ความมีความเท่าเทียมกัน จึงถูกทดสอบด้วยการให้ลงมาประจำในโลกมนุษย์เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม แต่มีปัญหามากมายที่เขาคาดคิดไม่ถึงและแก้ไขไม่ได้ ในที่สุดจึงต้องยอมแพ้และยอมรับว่าสังคมสวรรค์ที่เป็นอยู่นั้นมันดีอยู่แล้ว

นักเขียนนวนิยายแนวนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่า ความคิดและการกระทำ ของขบวนการนักศึกษา เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตามความนิยมของยุคสมัยมากกว่าที่จะมีความตั้งใจจริง ในการแก้ปัญหาสังคม

3. นวนิยายที่สะท้อนสภาพทางการเมืองและเสนอทัศนะอย่างเป็นกลางนวนิยายแนวนี้จะสะท้อนสภาพทางการเมือง และแสดงให้เห็นเหตุการณ์ในสังคมโดยเฉพาะทางการเมืองที่มีผลต่อบุคคลต่าง ๆ ในสังคม นักเขียนจะแสดงทัศนะอย่างเป็นกลาง มุ่งให้เกิดความสงบสุขและความยุติธรรมในสังคมเพื่อประโยชน์ของประชาชน แสดงให้เห็นข้อดีและข้อด้อยของการปกครองระบอบต่าง ๆ ไม่ว่าจะประชาธิปไตยหรือสังคมนิยมว่าขึ้นอยู่กับผู้ใช้ระบอบ และมีความเชื่อถือในระบอบการปกครองเปิดกว้างให้เสรีภาพ ไม่นิยมการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงหรือรวดเร็ว ได้แก่ เรื่อง ทำไม ของสีฟ้า สีฟ้าได้ใช้จินตนาการสร้างรัฐในแถบเอเชียอาคเนย์ที่ต้องแบ่งแยกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นสังคมนิยม ส่วนฝ่ายใต้เป็นแบบที่เรียกว่า ประชาธิปไตย สีฟ้าแสดงให้เห็นว่าทั้งสองฝ่ายต่างมีอุดมการณ์อันสวยหรูแต่ล้มเหลวในทางปฏิบัติ โดยใช้ครอบครัวของพ่อเผ่าบุญโตเป็นตัวดำเนินเรื่อง พ่อเผ่าบุญโตหัวหน้าครอบครัวที่ต้องปวดร้าว เพราะลูกชายมีทัศนคติทางการเมืองที่แตกต่างกัน หรือ ลมที่เปลี่ยนทาง ของกฤษณา ไอลีน เป็นเรื่องราวตัวละครแต่ละตัวที่เป็นเสมือนตัวแทนของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม เช่น อันวิดา ข้าราชการสาวลูกเศรษฐีใหญ่ผู้ค้าอาวุธสงครามแดน นักหนังสือพิมพ์หัวก้าวหน้า ผู้ใช้ปลายปากกาสร้างสรรค์สังคมที่ดีกว่า ชุม หมู่ชนชั้นกลางที่ค่อนข้างจะชอบวิธีการประนีประนอม วรรณราย ไพลิน และสติ เป็นพวกมีอันจะกินที่ตีตนตระหนกภัยสงครามและคิดถึงแต่ตนเอง และอำนาจ ลุกกรรมกรที่เป็นเด็กดีเพราะครอบครัวไม่มีปัญหา

นักเขียนนวนิยายแนวนี้แสดงให้เห็นภาพสังคมด้านที่ไม่เลวร้ายจนเกินไปซึ่ง อาจจะเป็นภาพที่พบเห็นได้ทั่วไป หรือเป็นภาพที่ยังหลงเหลืออยู่ในมุมหนึ่ง และนักเขียนตั้ง ความหวังที่จะให้ภาพนั้นยังคงอยู่ต่อไป หรือนักเขียนอาจจะตั้งปัญหาขึ้นแล้วเสนอแนวทาง แก้ไขที่น่าจะปฏิบัติเป็นแนวทางในการแก้ไข เป็นทัศนคติที่เชื่อว่าสังคมจะยังคงอยู่ได้อย่างมี ความสุข แม้จะมีปัญหาต่าง ๆ ทางด้านการเมืองหรือสังคมรุมล้อมอยู่ และนักเขียนเหล่านี้ ได้ใช้ความปรารถนาดีตามทัศนะของตน เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยการหันหน้า เข้าปรึกษาหารือกัน

นักเขียนเหล่านี้จะมองสังคมในด้านที่สมาชิกทุกคนในสังคมทุกคนขึ้นควร จะ ต้องยอมรับความจริงและร่วมกันแก้ปัญหาในสังคม และทุกคนในสังคมควรจะมีสำนึกที่ดึงมา มีความปรารถนาดีต่อกัน

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า นักเขียนนิบทาบทในตีแผ่ปัญหาต่าง ๆ เพื่อเรียกร้องให้ ผู้รับผิดชอบหรือสมาชิกในสังคมร่วมกันหาแนวทางในการแก้ปัญหาสังคมและการเมือง ซึ่ง เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและเกี่ยวโยงกันเป็นลูกโซ่ เช่น ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำต่ำสูง ความ เอะรัดเอาเปรียบ ความไม่ยุติธรรมในสังคม เป็นต้น

นักเขียนมีหน้าปลุกสำนึกให้ตระหนักถึงสภาพปัญหาและความเป็นไปที่เกิดขึ้น ในสังคม นักเขียนมีหน้าที่เสมือนผู้บันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ของสังคมและการ เมือง เสนอภาพของความเป็นไปและปัญหาของสังคมและการเมือง อย่างไรก็ตาม บทบาท ของนักเขียนคือบันทึกและวิพากษ์วิจารณ์ปรากฏการณ์ของสังคมและการเมือง โดยสะท้อน ผ่านโลกทัศน์ของนักเขียน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย